

OSMANLININ GÖRSEL ŞİİRLERİ ÜZERİNE ÖZER ŞENÖDEYİCİ'DEN AKADEMİK BİR İNCELEME¹

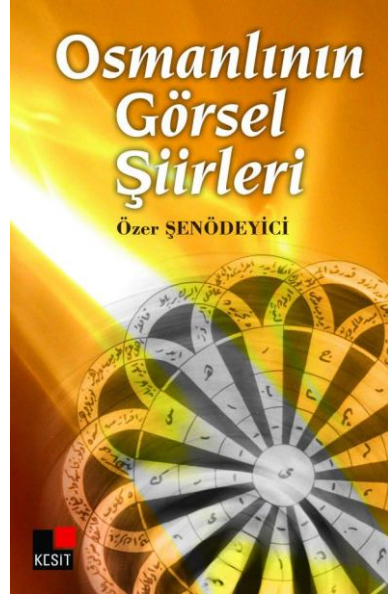
Can ŞEN

Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Görsel şiir kavramı, genel itibariyle şiirin çeşitli vasıtalarla (harflerin dizilişi, resim sanatına ait unsurlardan faydalanma) resme yaklaştırılması ve anlama uygun olarak görselleştirilmesini ifade eder. Çeşitli sanat dallarının birbirinden yararlanması sıkça karşılaşılan bir durumdur ve bu durum birbirinden faydalanan sanatların kendi özlerine zarar vermemeleri şartı ile kabul gören bir ilişkidir. Fakat her konuda olduğu gibi sanatların birbiriyle ilişkisinde de aşırıya kaçma hoş karşılanabilecek bir durum olmaktan çıkar. Hatta Orhan Veli, sanatların birbirleriyle olan ilişkilerine Batı edebiyatında görsel şiirin babası olarak bilinen Apollinaire'den yola çıkarak tümünden karşı çıkar:

“Apollinaire, Calligrammes adlı kitabında, şiire bir başka sanat daha sokuyor: Resim. Faraza bir yağmur şiirinin mısralarını sayfanın yukarı köşesinden aşağı köşesine doğru dizmiş. Keza aynı kitapta bir seyahat şiiri var; harflerin ve kelimelerin sıralanışı gözümüzün önüne vagonlar, telgraf direkleri, ay ve yıldızlardan mürekkep bir tablo çiziyor. İtiraf etmek lâzım gelirse, bütün bunların bize bir yağmur ve seyahat havası verdiğini Apollinaire'in bir başka sanata ait bir takım dalaverelerle bizi şiirin havasına soktuğunu söylemek icabeder.

Apollinaire, böyle bir hileye müracaat eden tek adam değildir. Resmi, şekil üzerinde şiire sokanlar çoktur. Meselâ Japon şairleri çok kere mevzularını kamışlar, göller, mehtaplar, hasır yelkenli kayıklar ve çiçeklenmiş erik ağaçlarına benzeyen şekillerle anlatırlarmış. (...) Bu misalleri teker teker

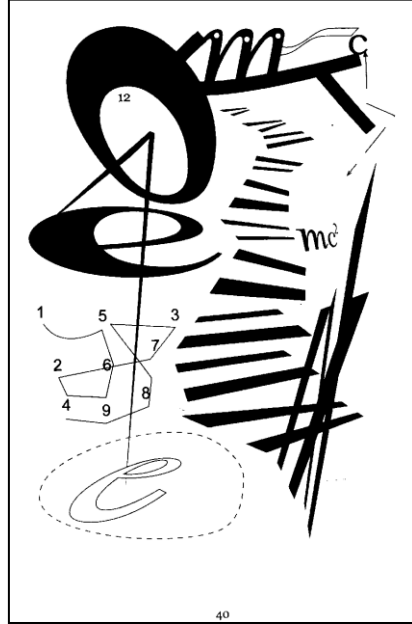

¹ Şenödeyici, Özer (2012), *Osmanlı'nın Görsel Şiirleri*, Kesit Yayınları, İstanbul, 199 sayfa. (Metinde parantez içinde verilecek sayfa numaraları bu eserdendir.)

zikredişim şiirin musikiden olduğu gibi resimden de istifadelere bulunabileceğini anlatmak içindir.” (Okay 2005: 42)²

Orhan Veli'nin “Garip Önsözü”ndeki bu satırları ve devamındaki bazı satırlar sanatlar arasında bu şekildeki ilişkilere bir karşı çıkıştır. Orhan Veli, belki de kendisinden çok yıllar sonra görsel şiirin bazı isimlerin elinde rotasından çıkacağını önceden sezmiş gibidir.

Özellikle 2000’li yıllarda görsel şiir üzerine çalışmalarda bulunan bazı isimler şiiri görselliğe kurban ederek şiirden ses unsurunu neredeyse tamamen silmeye kalkarlar. Mesela Serkan Işın’a ait yandaki çalışma bir “görsel şiir” olarak okuyucuya sunulmaktadır.³ Görüldüğü gibi bu çalışmada ses ve anlam unsuru silinmiş, şiir (!) olarak nitelenen bu çalışma şiirden

ziyade bir soyut resim olarak tasarlanmıştır. Bu ve buna benzer çalışmaların şiir sanatının doğal gelişim seyrine ve özüne ne denli zarar vereceği ortadadır.⁴

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Özer Şenödeyici, şiirin güncel ve genel sorunları üzerine kafa yoran duyarlı bir akademisyen ve aynı zamanda bir şâirdir. Görsel şiir üzerine uzun zamandır incelemelerde bulunan Şenödeyici, 2007 yılında çığıından çıkan bu görsel şiir akımına şâir duyarlılığı ile bir dur demek istemiş ve internet üzerinde “Görsel Rezalete Reddiye” adlı çalışmasını yayımlanmıştır.⁵ Şenödeyici'nin bir şâir ve akademisyen olarak görsel şiir mevzuuna ilgisi bu kadarla kalmamış ve yazar uzun yıllar görsel şiir, özellikle de klâsik Türk şiirinde görsellik üzerine yaptığı araştırmaları inceleyeceğimiz eseri ile kitaplaştırmıştır. Şenödeyici, eski edebiyatımızın görsel şiirleriyle tanışmasını ise kitabının başında şöyle anlatmaktadır:

“Şu an ne olduğunu hatırlayamadığım bir konu hakkında cönkleri karıştırırken garip bir surette istiflenmiş iki şiire rastladım. Bunlar Âşık Hasan'a ait olan mim merkezli dairevî görsel şiirlerdi. Edebî eserlerdeki görselliğe yabancı olduğum o zamanlarda bunlara bir anlam veremedim. Ancak, eski kültürümüzün birçok güzelliğini barındırdığına inandığım şiir

² Vurgulama bana ait C.Ş.

³ <http://flux.blogsome.com/2009/11/05/p634/> (Erişim tarihi: 02/02/2013)

⁴ Bu çeşit çalışmaların şiir sanatına olan zararları hakkında özellikle Ahmet Oktay'ın “Lirik Şiirden ‘Mutant’ Şiire” adlı yazısı önemlidir ve konuyla ilgilenenlerin bu yazıyı mutlaka okuması gerektiği kanaatindeyiz: Oktay 2007: 108-120.

⁵ http://www.edebiyatci2003.com/gorsel_siir.htm (Erişim tarihi: 02/02/2013)

mecmualarında ve cönklerde, başta Sâdıkî'nin müşecceri olmak üzere, birkaç görsel şiire daha tesadüf ettim. Daha sonra cönkleri ve mecmuaları, salt görsel şiir aramak için karıştırmaya başladım ve bu arayışın neticesinde elinizdeki çalışma ortaya çıktı.” (s. 1)

Yazar, bu kitabını hazırlamaktaki amacını ise şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Klâsik Türk şiiri, belli bir dönem kendisi hakkında ortaya atılan haksız iddialara ve bazı töhmetlere gerekli cevabı, bilimsel ve akademik çalışmalarla çoktan vermiştir. (...) Ancak bu şiir geleneğinin birçok güzelliği, henüz gün yüzüne çıkarılamamıştır. Bu çalışma ile en azından, pek çok orijinal eserin gün yüzüne çıkarılmayı beklediğini ve kadim metinlerimizin görsellik açısından günümüz sanatçılarına ilham kaynağı olabilecek olgunlukta bulunduğunu göstermek istedim. Ayrıca, daima Batı merkezli düşünülen ‘görsellik ve edebiyat’ münasebetinin oldukça gelişmiş örneklerle şiirimizde çoktan boy gösterdiğini sergilemeyi amaçladım. (...)” (s. 1-2)

Şenödeyici'nin yukarıdaki satırları gerçekten önemlidir. Yazarın bu eseri kendisinin de belirttiği gibi hem kültürümüzün unutulmuş ürünlerini gözler önüne sermektedir hem de görsel şiir kavramının sadece Batı edebiyatı kaynaklı olmadığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma, sadece bu yönü ile günümüzde görsel şiiri ve dolayısıyla şiir sanatını farklı bir mecraya sürükleyen kesime de ciddi bir cevaptır.

Yazar, eserinde “Ön Söz”den sonra “Giriş” (s. 5-81) kısmında öncelikle görsel şiir kavramını ele alıyor. Yazar bu kısımda hem Batı edebiyatından hem de kendi edebiyatımızdan örnekler vererek bu şiir türünün gelişimini günümüze kadar ana hatları ile inceliyor. Daha sonra klâsik Türk şiirindeki görsel öğelere değinen yazar, eski edebiyatımızdaki görsel şiirlerin edebî ve kültürel kaynaklarını ortaya koyuyor. Bu kısımda eski şâirlerimizi şiirde görselleştirmeye özendiren etkenler ele alınıyor. Yazarın bu kısımdaki yaklaşımı ise çalışmanın metodu açısından oldukça önemlidir:

“Çalışmaya konu olan Osmanlı görsel şiirlerini, modern Türk edebiyatı ya da Batı edebiyatı perspektifinden bakmak yoluyla değil; onları, içinde zuhur ettikleri medeniyetin, geleneğin ve asrın birer mahsulü kabul ederek değerlendirmek gerekir. Bu eserleri, şiirde resim ihtiyacını karşılamak, resmin yokluğunu telâfi etmek gibi tek yönlü bir yaklaşımla değerlendirmek; onların varoluşları hakkında yanlış kanaatlere sahip olmak demektir.” (s. 37)

Eserin ikinci ve temel kısmı olan “Osmanlı'nın Görsel Şiirleri”nde ise Şenödeyici, divanlarda ve şiir mecmualarında bulduğu görsel şiirleri inceliyor. Bu bölüm hem mecmualarda unutulmuş görsel şiirleri gün yüzüne çıkardığı hem de eski edebiyatımızdaki bu tarz şiirlerin nasıl okunması gerektiğini gösterdiği için oldukça önemli. Yazar bu bölümde derlediği görsel şiirleri iki başlığa ayırarak inceliyor: “Bir Nesneyi Resmeden Görsel Şiirler: Müşeccerler” (s. 85-106) ve “Geometrik Biçimli Görsel Şiirler” (s. 107-182).

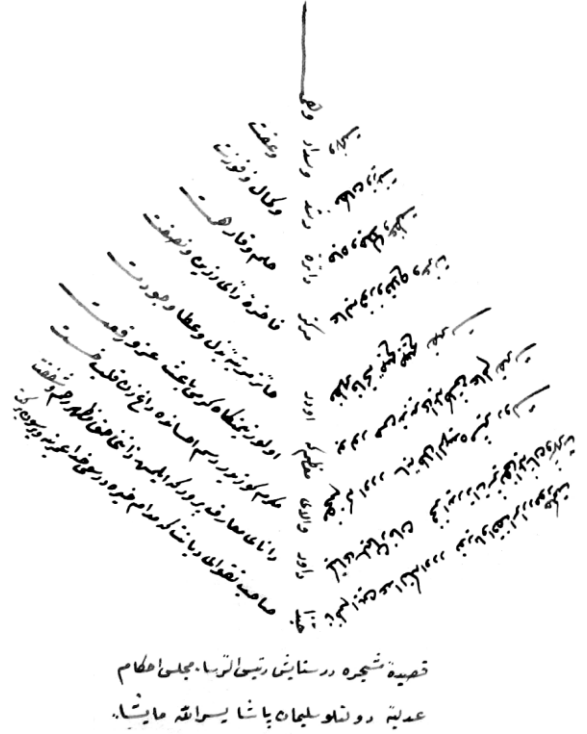
“Müşeccerler” genel olarak harflerin ve kelimelerin ağaç görüntüsü verecek şekilde dizilmesiyle oluşturulan görsel şiirlerdir. Yazar, müşeccerleri incelediği kısımda bulduğu müşeccer örnekleri tek tek ele alarak bunların nasıl okunması gerektiğini anlatıyor ve bu görsel şiirleri deşifre ediyor. Yandaki örnek, eserin 104. sayfasında yer alan Nûrî mahlaslı Osman Paşa’ya ait bir müşeccerdir.

“Geometrik Biçimli Görsel Şiirler” kısmı da kendi içerisinde ikiye ayrılıyor: “Dörtgen Biçimli Görsel Şiirler” (s. 107-164) başlığı altında yazar dörtgen şeklinde istiflenmiş görsel şiirleri, “Dairevî (Müdevver) Görsel Şiirler” (s. 164-182) başlığı altında da daire biçiminde düzenlenmiş görsel şiirleri inceliyor ve bunların nasıl okunması gerektiğini ortaya koyuyor.

Yazar, son olarak “Sonuç” kısmında çalışması boyunca elde ettiği bulguları genel olarak özetliyor. Buradaki, aşağıya alıntıladığımız satırların özellikle önemli olduğunu düşünüyoruz:

“Eski kültürümüzde görsel şiirlerin varlığının tespiti birkaç açıdan önem arz etmektedir. Öncelikle, Türk edebiyatı içinde ‘göze hitap eden edebî eser’ arayışının, oldukça eski dönemlere çıkarılabilecek gelişmiş örnekleri bulunduğu söylenebilecektir. XV. yüzyılda kaleme alınan Bahrü’l-Maârif’teki denemelerin, Münîrî’nin ve Meâlî’nin XVI. yüzyılda ortaya koydukları müşeccerlerin ve diğerlerinin varlığı, Türk edebiyatında görsel şiir kavramının eski şiirimizde görmezden gelinemeyecek bir yoğunluğa sahip olduğunu göstermektedir.” (s. 184)

Eser, “Sonuç” kısmının ardından gelen “Kaynakça” ve “Özel İsim İndeksi” ile sona eriyor. Bu eserin özellikle görsel şiir türü ile ilgilenenlere yeni ufuklar açacağını düşünüyor ve günümüzde bazı şahısların elinde şiiri özünden uzaklaştıran görsel çılgınlığa bir dur diyerek şiirimizin en eski Türkçeden günümüze kadar gelen seyrine büyük bir katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Son olarak bu çalışmayı büyük bir emek ve özveri ile hazırlayan Sayın Yrd. Doç. Dr. Özer Şenödeyici’ye kendisinden yeni eserler beklediğimizi belirterek teşekkür ediyoruz.

KAYNAKLAR

Ahmet Oktay (2007), “Lirik Şiirden ‘Mutant’ Şiire”, *Merdivenşiiir*, sayı: 13-14, Mayıs-Ağustos 2007, s. 108-120

OKAY, Orhan (2005), *Poetika Dersleri*, Hece Yayınları, Ankara

ŞENÖDEYİCİ, Özer (2012), *Osmanlı'nın Görsel Şiirleri*, Kesit Yayınları, İstanbul

http://www.edebiyatci2003.com/gorsel_siir.htm (Erişim tarihi: 02/02/2013)

<http://flux.blogsome.com/2009/11/05/p634/> (Erişim tarihi: 02/02/2013)